

TERMÉSZETTUDOMÁNYI KÖZLÖNY.

HAVONKÉNT KÉTSZER MEGJELENŐ FOLYÓIRAT
KÖZÉRDEKŰ ISMERETEK TERJESZTÉSÉRE.

KIADJA

A K. M. TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT.

MEGINDÍTOTTA 1869-BEN SZILY KÁLMÁN.

LENGYEL BÉLA

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTETTE

GORKA SÁNDOR és ILOSVAY LAJOS.

NEGYVENHARMADIK KÖTET.

521—544. FÜZET ÉS CI—CIV. PÓTFÜZET.

333 KÉPPEL.

BUDAPEST.

KIR. MAGY. TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT.

(Budapest, VIII., Eszterházy-utca 16. szám.)

1911.

rajta keresztül, nagyobb szerű gyári telepítésekre kevésbé látszik alkalmasnak, ellenben már Marosvásárhely, Székelykocsárd, esetleg még Kolozsvár is mindennemű gyártelepítésre, illetőleg a gázkút kellő értékesítésére már alkalmasnak mondható. Kiemelve végre, hogy a mélyfúrás közelében eddigelé kísérletképpen berendezett tégláégetés, kezdetleges berendezésénél és kis méreteinél fogva figyelmet alig érdemel s legfeljebb az értékes nyers anyag elpocsékolására alkalmas: a nagyértékű természeti kincset nemcsak szélesebb alapon, de czélszerűbb berendezéssel gazdaságosabban is kell kihasználni. Ha

nem gondolunk is arra, hogy a Badische Anilin- und Sodafabrik a mesterséges salétromgyártásra vonatkozó egyik szabadalmát Kissármáson akarja értékesíteni (a szükséges munkának nyomai azonban még sehol sem láthatók), czélszerűbb és gazdaságosabb kihasználás volna akár a vajdahunyadi nyers vasnak feldolgozására Marosvásárhelyt aczélgyárat építeni, vagy egyéb nagy olvasztó-üzemet berendezni, vagy egy nagy elektromotoros elsődleges telepet létesíteni, mert első esetben a jó minőségű aczél könnyen találna piacot, utóbbi esetben pedig az elektromos energiát 50—70 km-nyi környezetben mindenütt könnyen lehetne kihasználni.

Wiesner Adolf.

APRÓ KÖZLEMÉNYEK.

A Galicziában földíviasszából kiásott ép őrszarvú-tetem. Starunián, Keleti-Galiczia Bohorodczany kerületében, egy a Lyukawicza-patak völgyének bal lejtőjén fekvő földíviassz- (ozokerit-) bányában, ugyanabban az aknában, melyben a mammut és egyéb gerinczes állatok maradványait, rovarokat, puhatestűeket és számos növénymaradványt is találtak, 1907. november 6-ikán, 5 m-rel mélyebben, tehát 13·6 m mélységben, egy orrszarvúnak maradványaira bukkantak. Ezekből eddigelé kiemelték a fejét, bal lábát (mind a kettőt a lágy részekkel együtt, de a szőrözet híján), azután a bal testoldalnak a bőrét (szintén szőrözet nélkül). Ezek a leletek, valamint a többi, ugyanezen aknában már korábban talált kövületek is, Lembergbe a gróf *Dzięduszycki* féle természetrajzi múzeumba jutottak.

A staruniai orrszarvú bőre csak-

nem teljesen ép. Felülete gyengén egyenetlen (chagrinált) és sorokba elrendezett, zsákforma mélyedéseket mutat, melyek a volt szőröcsomók betüremlései. Közülök a nagyobbak 1 mm, a kisebbek 0·3—0·5 mm átmérőjűek. Bár a tetem kitűnően fenmaradt, a Wilui- és a Jana-orszarvúval ellentétben, rajta sem a bőrben, sem a tetem legközelebbi szomszédságában a szőrözetnek nyoma sem maradt meg. A fejen a jobboldali fül és az alsó ajak hiányzik. Az utóbbiból csak egy kis darab maradt meg a jobb szájszögletben. A jobb szem is meg volt sérülve. A két szarvból csak a leghosszabb rostokból alkotott középponti rész maradt meg; a környezeti, és különösen az oldali, rövidebb rostokból álló részek ellenben elkorhadtak és lehullottak. Ennek következtében mind a két szarv csaknem deszkához hasonlóan lapított.

A fej kitűnően konzerválódott; a

bőrön kívül az izmok, a szemgolyók, a hallási csontocskák, az orrüreg porczogóival és nyálkahártyájával, a szájüreg a nyelvvel, a légcső stb. egészen jó állapotban maradtak meg. Maga a fej a földrétegek nyomása következtében kissé oldalt összenyomódott. A nyomás nagyon erős lehetett, mert a fej csontjai számos helyen összetöredeztek. A földnyomás következtében az elülső balláb is, a lapoczkacsonttal

együtt, megsérült és kifelé nyomódott, minélfogva természetellenes állásba jutott. A láb izmai is egészen jól megmaradtak, csak az ujjak végét fedő paták veszték el. A 250 cm hosszú bőrdarab a test balfeléről, mely a mellnek közepén 25 mm legnagyobb vastagságot ért el, sok helyen el volt rongyolódva.

A staruniai orrszarvú maradványai lényegesen kiegészítik a wilui-i

A staruniai őrorszarvú-lelet elülső része, a tetem baloldaláról nézve.

orszarvú-maradványokat. A wilui-i lelet alapján ugyanis csak az állat fejét (szarvak, fülek és felsőajak nélkül) ismerhettük meg, a staruniai lelet ellenben az állat fejéről, mind a két szarváról, egyik füléről és felső ajkáról, azonkívül elülső lábáról és csaknem az egész bal testoldalnak bőréről nyújt felvilágosítást. Eddig tehát az őrorszarvúnak (*Rhinoceros antiquitatis*) csak még a farka marad ismeretlen.

E két lelet alapján már nagyon pontosan lehet az őrorszarvút, ezt a Földről már régen letűnt őállatot rekonstruálni. Az őrorszarvúnak jellemvonását röviden a következőképpen lehet összefoglalni: „Feje erősen megnyúlt, oldalról összenyomott; homloka meglehetősen meredek lejtésű; szemei és a járomcsonttája erősen kiugrók. Arczorrának felső része meglehetősen széles. Felső ajka egyenes,

minden nyúlvány nélkül való. Száj-szöglete csak a rhomboidális orrnyílás hátsó széléig nyúlik. Szemei aprók, ferdén állók. Fülei hosszúak, keskenyek és hegyesek. Az orrszarv hosszabb, tojásdad alapja van. Homlokszarva rövidebb és tapadó felülete rhomboidális. Nyaka rövid, oldalt erősen összenyomott. Tarkójának közepén egy kis púp van, mely a vázzal nincsen összeköttetésben. Egymásodik hasonló, de jóval nagyobb púp a vállak táján emelkedik és a csigolyák hosszú nyúlványaitól ered. Végtagjai aránylag rövidek, a lábközép tájain erős befűződések ötlenek szemünkbe. Bőre sima, nincs mezőkre beosztva és a szemek körül néhány kis ránczot vet.

Nagyjában az őrorszarvú (*Rhinoceros antiquitatis*) külső alakja és nagysága a most élő orrszarvúak közt leginkább a szélesszájú orrszarvúhoz (*Atelodus simus* Burchell) hasonlít. Ezzel az élő fajjal következő jellegei közösek: erősen megnyúlt feje, egyenes, nyújtványtól mentes felső ajka, a csupán az orrlikák hátsó széléig elnyúló szájszöglete, szemének alakja, az erősen kiemelkedő szem- és járomív tájak, a Roosevelttől által a szélesszájú orrszarvúnál leirt nyakpúp és a rövid végtagok. De különbözik tőle valamivel keskenyebb arczorra, keskeny hegyes fülei és szőrözete által. A ma élő szélesszájú orrszarvú (*Atelodus simus*) és a kihalt őrorszarvú (*Rhinoceros antiquitatis*) külső hasonlatossága valószínűleg a két állat hasonló külső életföltételeinek következménye. Mindkét faj a síkságnak volt lakója és egyformán fűből és alacsony növényekből táplálkozott. A kihalt orrszarvúak közt a *Rhin. antiquitatis* leginkább hasonlít a *Rhin. Merckii*-hez, melytől kül-

sőleg a többi között füle alakjában különbözött.* *Dr. Koch Antal.*

A szibériai magtörő ez évi magyarországi megjelenése.** A magtörő, vagy mint nálunk helyenkint nevezik, mogyorós szajkó, fenyveszajkó (*Nucifraga caryocatactes* [L.]), akkora s olyanféle termetű madár, mint a csóka, avagy a közönséges szajkó. Sötétbarna színe, a melyet apró fehér pettyek tarkáznak, annyira jellemző, hogy semmi más madarunkkal sem téveszthetjük össze.

A magtörő nagy földrajzi elterjedésre tett szert s ez az alapja annak, hogy az ornithologusok több geográfiai formakörét különböztetik meg.

Mint legrégebben ismertet, az európai alakot vették a faj típusául, a melyet a többi formával szemben vastkosabb s inkább tompahegyű csőr, valamint a szélső farktollak végén levő fehér foltnak körülbelül csak 2 cm-nyi hosszúsága jellemez. Kárpátjaink fenyő-övében mindenütt ismeretes, állandó madár. Földrajzi elterjedése Európa mindazon vidékére kiterjed, a hol fenyves erdő (lúc-, jegenye-, vagy czirbolya-fenyő) terem. Csak ezekben és legfőlebb a fenyőfákkal kevert lomb-erdőkben tartózkodik állandóan s csak nagyon havas tél idején ereszkedik helyenkint mélyebben alá, a lomb-erdő övébe, főképpen makk, mogyoró után kutatva.

Az Ural-hegyláncztól keletre, egészen az Amur-folyam vidékéig, tehát

* V. ö. E. Lubicz Niezabito wski, Die Überreste des in Starunia in einer Erdwachsgrube mit Haut- und Weichteilen gefundenen *Rhinoceros antiquitatis* Blum, (*tichorhinus* Fisch). Bulletin de l'Académie des Sciences de Cracovie. Série B. Sciences naturelles, 1911, április, 240—267. lap.

** Válasz egyszersmind a 65. kérdésre.